

MARIANNE VON WEREFKIN

PIONIER VAN HET EXPRESSIONISME

Ich schaffe mir ganz bewußt Illusionen und Träume.

Darin bin ich Künstler. Ich bin mehr Mann als Frau.

Allein das Bedürfnis zu gefallen und das Mitleid machen mich zur Frau.

Ich bin nicht Mann, ich bin nicht Frau, ich bin Ich.

(Marianne von Werefkin, 1905)

Museum de Fundatie Zwolle: 5 oktober 2024 t/m 16 maart 2025

Marianne von Werefkin werd op twintigjarige leeftijd al de Russische Rembrandt genoemd. Ze speelde aan het begin van de 20ste eeuw een cruciale rol in de ontwikkeling van het expressionisme in Duitsland. En maakte deel uit van de kunstenaarsgroep Der Blaue Reiter. Toch is Marianne von Werefkin (1860-1938) veel minder bekend dan kunstenaars Wassily Kandinsky, Franz Marc en haar langjarige partner Alexej von Jawlensky. Onterecht vindt Museum De Fundatie dat als enige museum in Nederland een werk van haar in bezit heeft. Vanaf de herfst is voor het eerst in Nederland het kleurrijke werk van Marianne von Werefkin in een overzichtstentoonstelling te zien, samen met een aantal werken van haar tijdgenoten.

Beatrice von Bormann, directeur Museum de Fundatie en samensteller van deze tentoonstelling:

"Marianne von Werefkin heeft een buitengewoon interessant oeuvre en fascinerend levensverhaal. Haar werk is buiten Duitstalig gebied nauwelijks bekend omdat het door zo weinig musea is verzameld, terwijl zij haar tijd met sprongen vooruit was. Van de kunstenaars rondom Der Blaue Reiter was zij de eerste die – naar het voorbeeld van Munch en de Franse Nabis en fauves – met intense kleurvlakken en vlakke vormen experimenteerde. Haar grote belang wordt pas de laatste jaren echt erkend. Vrouwelijke schilders werden lange tijd onderschat en zijzelf droeg daar ook aan bij door de carrière van haar partner Jawlensky jarenlang op allerlei manieren te ondersteunen. We kijken ernaar uit om deze kunstenaar bij het Nederlandse publiek te introduceren en haar werk het podium te geven dat het verdient. Het is echt uitzonderlijk dat wij zoveel werk van haar kunnen tonen, ze schilderde bijna alleen met tempera en haar werken zijn daardoor erg kwetsbaar."

Marianne von Werefkin

Marianne von Werefkin kreeg als telg van een welgesteld gezin in Rusland alle kansen om haar artistieke talenten al vroeg te ontwikkelen. Zo kreeg ze onder meer les van de wereldberoemde kunstenaar Ilja Repin. Nadat ze in 1886 samen met haar partner en schilder Alexej von Jawlensky naar München verhuisde, stopte ze zelf bijna tien jaar met schilderen, enerzijds om hem te ondersteunen, anderzijds ook om haar eigen kunst verder te ontwikkelen. Om niet te blijven hangen in het realisme moest ze zichzelf opnieuw uitvinden, en dat deed ze onder meer met studiereizen naar Italië en Frankrijk, en door het oprichten van een salon in München, waar elke vernieuwer uit de kunstscene kwam. Ze was bevriend met dansers, acteurs, musici, schrijvers en kunstenaars en verdiepte zich in literatuur en filosofie. Haar huis in de Giselastraat werd de spil van de modernisten in München. Werefkin zelf was voor velen een inspiratiebron door haar eigenzinnige ideeën over kunst, haar grote kennis van de kunsten en haar bereidheid om te experimenteren.

Nieuwe stijl

In 1907 was Marianne von Werefkin de eerste van een groep bevriende kunstenaars, onder wie Gabriele Münter, Alexej von Jawlensky, Wassily Kandinsky en Franz Marc, die expressionistisch begon te schilderen - met intense kleuren en geabstraheerde, platte vormen. Door meerdere lange verblijven in Frankrijk had ze het werk van Paul Gauguin, Vincent van Gogh en Les Nabis leren kennen, naast dat van Edward Munch. Zij begonnen rond 1905-1906 ongemengde kleurvlakken naast elkaar te zetten en weken daarbij af van 'natuurlijke' kleuren. Parallel hieraan begonnen een aantal kunstenaars in Dresden, waaronder Ernst Ludwig Kirchner en Erich Heckel, op een soortgelijke manier te werken. Net als hen bleef Werefkin altijd van de realiteit uitgaan, om bepaalde onderwerpen - waaronder vrouwenarbeid en sociale ongelijkheid - aan de kaak te kunnen blijven stellen. Tegelijk waren haar schilderijen studies in het ritme van vorm en kleur. Tijdens twee zomers in 1908-09 in het Duitse Murnau am Staffelsee bracht zij Jawlensky, Kandinsky en Münter dichter bij deze nieuwe manier van schilderen, waarbij het afbeelden van emoties en gevoelens voorop stond. Een richting die later wereldwijde faam kreeg als het expressionisme.

Aanjager

In Werefkin's salon in München ontstond in 1909 de Neue Künstlervereinigung München (NKVM), waar uiteindelijk Der Blaue Reiter uit voortkwam. Der Blaue Reiter was geen kunstenaarsgroep, maar meer een redactiebureau, een netwerk van kunstenaars en schrijvers, die onder leiding van Kandinsky en Marc gedachten uitwisselden en samen publiceerden en exposeerden. De naam verwijst naar een houtsnede van Kandinsky uit 1911, die weer terugvoert op een eerder schilderij van hemzelf. Ze stelden in 1911-12

samen in München tentoon, en in 1912 verscheen de nog altijd beroemde almanak *Der Blaue Reiter*, met Kandinsky's houtsnede op de voorkant.

Uiteengedreven

De Eerste Wereldoorlog maakte in 1914 een bruto einde aan de samenwerking; onder andere Kandinsky, Jawlensky en Wjerkina moesten noodgedwongen Duitsland verlaten en anderen, zoals Marc, overleefden de oorlog niet. Wjerkina en Jawlensky weken uit naar Zwitserland, waar ze vele andere bevriende artiesten weer tegenkwamen, die net als zij waren gevlucht, onder wie de componist Igor Stravinsky en de dansers Vaslav Nijinski en Alexander Sacharoff. In Zürich maakten ze de Dada-soirées in Cabaret Voltaire mee. Midden in de oorlog, in 1916, toonde Wjerkina werken in Kunstzaal Audretsch in Den Haag. In 1921 verliet Jawlensky zijn vrouw voor hun dienstmeisje, met wie hij ook al een kind had. Wjerkina bleef berooid in Ascona achter, ze was door de Russische revolutie stateloos geworden, en was daarmee ook haar inkomsten kwijt. Ze verdiende wat bij door affiches en ansichtkaarten te maken, en schreef artikelen. Toch bleef haar schilderkunst voor haar op de eerste plaats staan. Zo richtte ze in 1924 de Zwitserse kunstenaarsgroep *Der Große Bär* op, met o.a. Walter Helbig, Ernst Frick en Otto van Rees, van wie Museum de Fundatie eveneens werk in de collectie heeft. In Wjerkina's latere werk maakt ze vooral gebruik van de bergen en het leven van de bergbewoners voor haar vorm- en kleurstudies. In 1938 overleed Von Wjerkina in Ascona.

Tentoonstelling in De Fundatie

Voor deze overzichtstentoonstelling krijgt Museum de Fundatie een uitzonderlijk groot aantal werken in bruikleen van de Fondazione Marianne Wjerkina in het Museo Comunale d'Arte Moderna in Ascona. Daarnaast komen er bruiklenen uit openbare en particuliere collecties in Duitsland, Nederland, Oostenrijk en Zwitserland. Een aantal topstukken komt een paar weken na opening, als een tentoonstelling met het werk van Wjerkina in de Tate (London) is afgelopen. De expositie in Zwolle heeft deels een thematische, deels een chronologische insteek. Uit Wjerkina's Russische periode zijn maar heel weinig werken bewaard gebleven, toch is er een aantal te zien in de Fundatie. De periode van de Nieuwe Kunst en de Blaue Reiter wordt met haar eigen werk en enkel werken van Jawlensky, Münter en Kandinsky geïllustreerd. Het nachtleven in München, dat vooral in Wjerkina's schetsboeken veelvuldig voorkomt, is een eigen thema, net als de reizen naar de Baltische zee en Litouwen vlak voor de Eerste Wereldoorlog. Doorlopende thema's zijn het harde leven van arbeiders en van mannen en vrouwen op het land. Het landschap krijgt een symbolische betekenis en getuigt misschien het beste van Wjerkina's androgyne, sterke persoonlijkheid.

Bij de tentoonstelling *Marianne von Werefkin - Pionier van het expressionisme* verschijnt een uitgebreide catalogus, met daarin bijdragen van Beatrice von Bormann, directeur Museum de Fundatie en conservator van deze tentoonstelling; van Mara Folini, directeur Museo Comunale d'Arte Moderna di Ascona; van Leiko Ikemura, beeldend kunstenaar; en van Roman Zieglgänsberger, conservator klassiek moderne kunst van Museum Wiesbaden.

Over Museum de Fundatie

Museum de Fundatie is een van de belangrijkste musea in het Oosten van Nederland. Het toont makers van diverse disciplines en achtergronden, signaleert nieuw talent en werkt nauw samen met verschillende opleidingen in Zwolle en daarbuiten. Het museum programmeert internationaal en is tegelijkertijd diep verankerd in Overijssel.

Wisselende tentoonstellingen en presentaties vanuit de collectie zijn op twee locaties te zien: Museum de Fundatie in Zwolle en Kasteel het Nijenhuis, met beeldentuin, in Heino/Wijhe.

EINDE PERSBERICHT

Voor meer informatie, interview- en/of beeldverzoeken neemt u contact op met:
Sandra van Dongen, hoofd marketing & communicatie a.i.

s.vandongen@museumdefundatie.nl

06-16854549

Beeldbijschrift: Marianne von Werefkin, *Landschap met rode wolken*, gouache, aquarel en inkt op papier, 16,8 cm x 24,8 cm, 1911, collectie Museum de Fundatie, Zwolle en Heino/Wijhe.